

6) Жданович А.В. Историческая информация в Интернет. Краткая история сети Интернет и использование ее информационных ресурсов / Жданович Алексей // Історіографічні дослідження в Україні. - 2000. - 10. - С. 336-347.

7) Козьменко О. В. Проблеми створення і використання електронних інформаційних ресурсів для потреб аналітиків і науковців / О. В. Козьменко, О. В. Кузьменко, К. М. Жулінська // Вісник Української академії банківської справи. – 2012. – 1(32). – С. 90-96.

8) Нечитайло В.В. Інформаційний потенціал Інтернет-ресурсів у вивченні проблем грошового обігу України-Гетьманщини. Соціум. Документ. Комунікація: збірник наукових статей. Серія «Історичні науки». Вип. 7. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 77-87.

9) Шпортун О. Проблеми використання сайту «Auction.violity.com» в нумізматичних дослідженнях. Збірник праць IV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми нумізматика в системі допоміжних історичних дисциплін». Кіровоград–Київ–Переяслав-Хмельницький, 2016. С. 125–127.

10) Chart of Coin Sizes by Millimeters / 2000 “Standard Catalog of World Coins”, 1901- Present. Chester L. Krause, Clifford Mishler, Krause Publications, 1999. P. 23.

***

Ольга Собчук (Кропивницький, Україна)

ORCID: 0000-0003-3652-9494

НУМІЗМАТИКА У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ВОЛОДИМИРА ЯСТРЕБОВА

Серед відомих істориків центру та півдня України другої половини XIX століття вагоме місце належить Ястребову Володимирі Миколайовичу (1855-1898) – історику, археологу, етнографу, педагогу. Вивчаючи архівні документи та проводячи археологічні дослідження, він започаткував вивчення історії степової України на науковому рівні. Зібрані, проаналізовані та систематизовані ним матеріали стали частиною музейного зібрання Єлисаветградського Земського реального училища (далі – ЄЗРУ), лягли в основу ряду публікацій у спеціальних наукових виданнях, наукових звітів та монографічних праць. Найбільшу увагу історик приділяв археологічним дослідженням та збиранню етнографічних матеріалів. Водночас, серед наукового доробку вченого зустрічаються відомості, що належать і до інших галузей історії.

Переважна більшість наукових праць В. Ястребова – спеціалізовані та відносяться до різних історичних дисциплін: археології, етнографії, фольклористики, археографії, історії, палеографії, біографістики. Спеціальних аналітичних досліджень у галузі нумізматика серед відомих робіт вченого на даний час не виявлено. Виконуючи обов'язки завідувача історико-географічного музею при ЄЗРУ, Володимир Ястребов опікувався поповненням та зберіганням

колекції, яка містила й нумізматичну складову. Певна інформація про нумізматичні матеріали має місце в археологічних студіях дослідника. Усе це робить актуальним дослідження нумізматичної складової у спадщині Володимира Ястребова, визначення ролі нумізматичних джерел у наукових дослідженнях історика.

Протягом тривалого часу однією із найпоширеніших форм задоволення потреб людини у прагненні пізнання минулого було і є збирання пам'яток матеріальної культури. Таким чином формувались та укомплектовувались колекції старожитностей, як приватні, так і зібрання при наукових установах, товариствах а також при закладах освіти. Такою була й музейна колекція при ЄЗРУ, яка визначалася універсальним складом пам'яток матеріальної культури, важливою складовою якої було й нумізматичне зібрання. Ця колекція почала формуватись ще у перші роки заснування ЄЗРУ – на початку 1870-х років. На її основі було організовано кабінет природничої історії, який із 1883 року було перетворено на «історико-географічний музей». Завідувачем музею при ЄЗРУ став Володимир Ястребов. Аналіз відомостей про дану колекцію старожитностей показує, що до зібрання, окрім наочних посібників для викладання історії та географії, входила також невелика археологічна колекція, яка налічувала 342 предмети. Цікаво, що на момент організації музею із суто археологічних предметів у зібранні були лише предмети із кургану поблизу с. Мартоноша Єлисаветградського повіту (сучасна Новомиргородщина), а саме глиняна посудина та три кам'яні молотки [1]. Ще 270 предметів склали монети та медалі, 57 давніх документів та рукописна карта Єлисаветградської провінції XVIII століття [9]. Поступово музейне зібрання поповнювалось. Головними шляхами його поповнення, як і раніше, були пожертвування меценатів, подарунки від різних установ, приватних осіб та учнів училища. Починаючи з 1886 року, з метою поповнення музейної колекції, Правлінням училища виділялись кошти на проведення розкопок. Тому у наступні роки основу нових надходжень до музейного зібрання складали археологічні артефакти, знайдені В. Ястребовим під час його археологічних досліджень. Уже в 1886 році загальна кількість предметів складала 612 одиниць, а на кінець XIX століття колекція налічувала 2055 предметів археології та етнографії та 399 інших експонатів [6]. Предмети нумізматики, як бачимо, в окрему категорію виділені не були. Через відсутність каталогу чи опису предметів колекції ЄЗРУ точна кількість та якість нумізматичної складової цієї колекції досі залишається не встановленою.

У звіті про стан ЄЗРУ за 1872-1873 рр. зазначено, що колекцію у складі 170 давніх монет подарував училищу предводитель дворянства К. Соколов-Бородкін [2]. Окрім монет ним же було подаровано й спеціальну «шкатулку для такої виставки в кабінет, що давало б можливість огляду монет відвідувачами» [7]. Якісний склад цієї колекції не встановлено.

Також до музею училища О. Г. Пищевич було передано 7 монет із скарбу римських монет, який був знайдений на березі р. Тясмин на початку 1880-х років XIX ст. Це були монети римських імператорів Нерви, Траяна, Адріана, Антонія Пія, Марка Аврелія та Луцили Антонії. Крім того, в колекції Єлисаветградського реального училища зберігалась «турецька срібляна монета, величиною в рубль», виорана з поля біля с. Іванівка Єлисаветградського повіту. У 1891 році 8 срібних турецьких монет величиною «з гривеник, з дірочками» передав до колекції училища п. Шаповаленко. Ці монети походили зі скарбу, який було знайдено на березі Широкої балки, що на Тилігульському лимані [5].

Як бачимо, основу нумізматичної колекції ЄЗРУ склали 170 монет, подарованих К. Соколовим-Бородкіним. Інші надходження монет до колекції були нечисельними й носили безсистемний характер.

У кінці XIX століття більшу частину відомих у наукових колах знахідок старовини, у тому числі й нумізматичних предметів, було нанесено на «Археологічні карти», де зазначалась велика кількість фактичного нумізматичного матеріалу. Володимир Ястребов також систематизував відомий йому матеріал у своїй фундаментальній праці «Опыт топографического обозрения древностей Херсонской губернии» (1894). На жаль, ця робота багато втратила через відмову Одеського товариства історії і старожитностей надрукувати карту, ілюстрації та креслення, додані до рукопису [10]. Підтвердженням тому, що нумізматичні предмети В. Ястребов розглядав, перш за все, як предмети старовини, можна вважати виділення дослідником в окремий розділ знахідок монет. До цього розділу В. Ястребовим було віднесено 16 пунктів – місцезнаходжень нумізматичних знахідок, як скарбів, так і поодиноких монет. Так, дослідник повідомляє про 7 знахідок скарбів мідних, срібних та золотих монет, 1 скарб римських монет, 1 скарб із 600 ольвійськими монетами та 1 скарб зі 100 турецькими срібними монетами «з дірочками та залишками котла», поодинокі знахідки татарських, польських, турецьких монет і кілька російських мідних монет XVIII ст. Серед виокремлених дослідником монет зазначено:

- монети давньогрецького поліса Ольвії.
- монети римського часу: Антонія Пія, Марка Аврелія, Нерви, Траяна, Адріана, Луцили Антонії;
- монети польсько-литовського періоду: Сигізмунда I, Сигізмунда II, Сигізмунда III, Владислава IV, Яна Собеського;
- мідяки Російської імперії XVIII ст.

У рецензії на працю В. Ястребова «Опыт...» М. Грушевський вказує на значну кількість нового, раніше невідомого у наукових колах, матеріалу, який дослідником було отримано не лише з опублікованих джерел, а й за рахунок отримання інформації шляхом опитування місцевих жителів. Так, рецензент зазначає, що у відділі монет йдеться про «цікавий клад римських монет з Крилова», який йому був відомий тільки з невиданої «Записки» проф. Антоновича «Очерк истории Киевской земли». Але у В. Ястребова «той скарб є далеко більшим, ніж у Антоновича» [3]. Також в «Опыте...» Володимир Ястребов звертає увагу й на пам'яткоохоронний аспект, акцентуючи увагу на тому, що люди, незалежно від рівня освіти та соціального статусу, бажаючи знайти скарби, руйнують велику кількість пам'яток археології, перш за все курганів. При тому, жоден із відомих досліднику скарбів монет був знайдений не у поховальних пам'ятках.

В. Ястребов готував детальні звіти про проведені ним археологічні дослідження, де ретельно описував хід своїх досліджень та знахідки. Водночас інформація про нумізматичні предмети, знайдені під час розкопок, у звітах дослідника носить досить поверховий характер та обмежується лише зазначенням місця знахідки, кількості, форми й матеріалу, з якого нумізматичний предмет виготовлений. Так, у звіті про розкопки в Ольвії дослідник зазначає про виявлення 10 монет. Однак окрім інформації про матеріал, з якого виготовлено монети (мідь) та їх форму (у вигляді «рибки»), автор звіту більше ніяких даних не викладає [4].

У монографії «Лядинский и Томниковский могильники Тамбовской губернии», в основу якої лягли матеріали з проведених Володимиром Ястребовим розкопок, автор робить спробу аналізу виявлених ним нумізматичних предметів. Окрім описування місцезнаходження та кількості монет дослідник атрибує монети, розділяючи їх на монети Московського царства та арабські дирхеми. При чому, останні, як виявилось, були підробками й спочатку слугували як прикраси, але під час поховального ритуалу були використані саме як грошові одиниці. У своїх висновках стосовно нумізматичних знахідок В. Ястребов спирався на дослідження відомого нумізмата – барона В. Г. Тізенгаузена, який повідомив, що подібні монети-підробки зустрічалися

і у скарбах разом зі справжніми куфічними дирхемами VIII – XI ст., але могли чеканитись і пізніше, до появи в XIII – XIV ст. золотоординських монет та руського чекана. Тому саме на основі знайдених монет Володимир Ястребов робить висновки щодо верхньої хронологічної межі пам'ятки, вказуючи, що «закінчивши порівняльний опис...могильника, нам потрібно зробити спробу визначення епохи, до якої вони відносяться...Першорядне значення для вирішення цього питання мають монети... Знайдені в могильнику монети вказують на те, що він відноситься до часу не раніше VIII ст. »[11].

Щодо долі нумізматичних предметів з колекції ЄЗРУ відомо, що після смерті Володимира Ястребова частину музейного зібрання старожитностей училища було розграбовано, частина перейшла до новоорганізованого «окружного природничо-історичного та археологічного музею» (нині – Кіровоградський обласний краєзнавчий музей). На сьогоднішній момент серед досить чисельної нумізматичної групи пам'яток обласного краєзнавчого музею ідентифікувати нумізматичні предмети із «ястребовської колекції» неможливо.

Таким чином, проаналізувавши наукову спадщину В. Ястребова, бачимо, що історик сприймав нумізматичні джерела, перш за все, як предмети старовини, працюючи з ними у рамках своєї музейної роботи. З часом дослідник уже розглядає предмети нумізматики з точки зору археолога, вбачаючи у таких знахідках важливе історичне джерело. Учений виокремлює цю групу пам'яток як важливу й невід'ємну складову відтворення історичного процесу, як важливий хронологічний матеріал. У цілому, нумізматичне колекціонування В. Ястребова відбувалося, з одного боку, в межах археологічних зацікавлень, а з іншого, – обумовлювалося його музейною діяльністю, яка, у свою чергу, впливала на його археологічні дослідження [8].

Література:

1. ДАКО, ф. 60., оп. 1, спр. 34, л. 121-122
2. ДАКО, ф. 60, оп. 1, спр. 3, арк. 95-96
3. ЦДІАЛ України. – Ф. 401. – Оп. 1. – Спр. 48. – Арк. 74 – 76.
4. Архів ІІМК. – Ф. 1. – Оп. 1, 189. – Спр. 32. – Арк. 50 –55 зв.
5. НА ІА НАНУ, ф. 63, спр. 150. (Фабрициус И. В. 1951. Археологическая карта Причерноморья Украинской ССР. Рукопись. – С. 6).
6. Технічна освіта на Кіровоградщині: історичний нарис. (Наук. ред. – Орлик В.М.) – Кіровоград. «Імекс-ЛТД». 2009. – 240 с.
7. Систематический свод постановлений Елисаветградского уездного земского собрания за 1865-1895 годы. Составил Е. И. Борисов. - Елисаветград, 1895. – С.693.
8. Тупчієнко М.П. Музеєзнавчі аспекти археологічної спадщини В.М. Ястребова. // Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність. Матеріали науково-методичної конференції. Кіровоград. Вид-во КОП. ім. В. Сухомлинського. 2008 р. – С. 109-118.
9. Ястребов В. Дані про археологічну колекцію при Єлисаветградському земському реальному училищі. // Єлисавет. - 1992. - 30 вересня. - С. 1
10. Ястребов В. Н. Опыт топографического обозрения древностей Херсонской губернии. – Одесса, 1894. – С. 15-16.
11. Ястребов В. Н. Лядинский и Томниковский могильники. Материалы по истории России, издаваемые императорскою археологическою комиссией. – СПб., 1893. – С. 54.